

stvom patnje, ali i snagom da to iskustvo preobrazi u emancipacijski diskurs, koji transcendirira binarne opozicije i otvara nove prostore slobode, ne samo za *prezrene na svijetu*, nego za sve koji mogu čuti. Jer dekolonizacija uma nije potrebna samo koloniziranima. Još je mnogo potrebnija moćnicima ovog svijeta, modernoj znanosti i mišljenju.

Vesna Janković

Tomislav Krznar
**BIOETIČKI MOZAIK. Pokušaj prikaza
okolišne problematike u bioetičkom
kontekstu**

Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2009.,
107 str.

Neosporna je činjenica da okoliš postaje sve više predmetom istraživanja raznih područja ljudskog znanja, kao što postaje i predmetom neznanstvenog zanimanja (primjerice religije). U ovom je slučaju primarno riječ o povijesnim i filozofskim elementima prikaza. Povijesni elementi očituju se u prikazu razvoja problema, općenito okoliša, a posebno okolišne destrukcije kroz određene modele i njihovu socijalnu ukorijenjenost. Filozofska dimenzija, pak, očituje se ne samo kroz usmjerenje na građu povijesti filozofije (kao npr. Descartesa) nego i kroz pokušaj prikaza problema na planu odnosa filozofija – etika. No, krenimo redom.

Sadržaj knjige razdijeljen je na četiri dijela. Prvo poglavlje nosi naziv *Okoliš je sve oko nas*, a predstavlja svojevrsan uvod u

problematiku prikaza okolišnih problema u socijalnom kontekstu. Sastavni dio ovog priloga je i kraći prikaz problematike ekologije. Kad govori o sve ubrzanijem razvoju, kojeg je glavna karakteristika bespoštedno i neracionalno korištenje prirodnih sirovina i dobara, autor upozorava kako se može dogoditi da čovjek, ukoliko ne želi (iz)umrijeti od nečistoća koje je sam stvorio, mora izgraditi posve umjetni svijet, potpuno neovisan o onom prirodnom u kojem sada živi. A to je, za sada, s tehnološkog i ekonomskog gledišta daleko od mogućeg.

Autor u ovom dijelu knjige zapravo ocrta dvije značajne dimenzije našeg vremena. Prva se odnosi na destrukciju koja se ovdje može očitati na planu čovjekova odnosa prema prirodi. U tom pogledu on navodi okvirne interpretacije misli novovjekovnog filozofa Descartesa za kojeg smatra da je postavio neke misaone dimenzije odnosa čovjeka prema prirodi iz kojih je mogla izrasti destrukcija planetarnih razmjera. Descartesa se, naime, uvelike drži odgovornim za gledište koje prirodu shvaća kao mjerljivu protežnost, koja je čovjeku podložna i dana na korištenje. Druga dimenzija je svijest o toj destrukciji i njenim pogibeljnim učincima, čak i po čovjeka samog.

Autor zaključuje poglavlje konstatacijom kako čovjek, suočen s problemima uništenja prirode, problemima koji u krajnjoj konzekvenci donose i mogućnost nestanka i njega samog, mijenja svoj stav prema prirodi. Ne smatra više prirodu samo izvorom sirovine i prostorom za odlaganje otpada ili prostorom u koji je moguće nekontrolirano izvršiti ispuštanje štetnih tvari bez posljedica. Suočeni s dnevnim nestajanjem mnogih vrsta spremni smo

modificirati svoj stav koji je do sada išao u smjeru shvaćanja vječnosti i neuništivosti prirode. Naše vrijeme konačno je donijelo svijest o tome kako je priroda uništiva i iscrpiva.

Drugo poglavlje nosi naslov *Čovjek – priroda – okoliš*, a u njemu su prikazani neki posebni problemi vezani uz utjecaj čovjeka na okoliš. Posebno je zanimljiv u ovom poglavlju i prikaz karaktera tehničke civilizacije i njenog destruktivnog djelovanja na okoliš, ali i jednog od mogućih odgovora na tu destrukciju – onog koji daje dubinska ekologija.

Znamenita knjiga *Sva naša oružja. Zarazne bolesti, čelik i puške* američkog biologa i popularizatora znanosti Jareda Diamonda autoru je poslužila kao ilustracija za prikaz problema utjecaja okoliša na razvoj čovjeka. Diamond, naime, pokušava odgovoriti na pitanje zbog čega se je povijest razvijala različito na različitim kontinentima. U objašnjavanju razloga koji su ponajviše utjecali na ove procese on navodi mnoge – od okolišnih i medicinskih, do genetičkih i razvojnih. Neki od izravnih čimbenika koji su utjecali na prevlast Europljana bili su oružje, zarazne bolesti, čelično oruđe i proizvodi manufakture.

Destruktivni utjecaj čovjeka na prirodu nije sporan, smatra autor. U razmatranju nekih dimenzija te destrukcije on se oslanja na knjigu Billa McKibbena *Smrt prirode. Čovječanstvo, klimatske promjene i priroda*. Priroda je, po njemu vrlo ranjiva i mnogi njeni dijelovi uništeni su ljudskim postupcima. Nismo stvorili ovaj svijet, napominje McKibben, no jako smo zaposleni njegovim rastvaranjem. Priroda nije bezvremena i vječna, poručuje on i sav uništavalački odnos prema njoj utemeljen je upravo u toj konstataciji.

U daljnjoj analizi nekih konkretnih dimenzija destrukcije prirode i uzroka te destrukcije, autor slijedi sadržaj knjige Tomislava Markusa *Ekologija i anti ekologija: kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma*.

Prema Markusu, radi se o konstituiranju antropocentrizama u čijoj srži uvjerenje da čovjek nije izravno dio prirode, nego je nad nju postavljen. On oslonce antropocentrizma nalazi u kršćanstvu, te Baconovom i Painovom programu. U tijeku posljednjih nekoliko stoljeća stvoreno je uvjerenje kako napredak i mehanizacija mogu riješiti sve probleme čovjeka. Tradicionalno kao nazadno, suprotstavljeno je modernom kao naprednom i to na način da je ono prvo loše, a ovo potonje dobro. Ovo je paradigma modernog društva, ocjenjuje autor, koja je u mnogome dominantna još i danas.

Treće poglavlje nosi naziv *Res exstensa*, a donosi prikaz konkretnog destruktivnog djelovanja čovjeka. U ovom poglavlju riječ je o problemima GMO, invazivnih metoda liječenja, komercijalizacije tradicionalnih znanja i kolonizacije ljudi i prirodnih dobara. I autor Krznar i Peter Singer, čiji je pristup globalizaciji ovdje prikazan, pitaju se istodobno – može li suvremena etika riješiti neka od aktualnih pitanja o kojima je ovdje riječ?

Kako kloniranje, pa čak i mogućnost kloniranja čovjeka, ne pripada dalekoj budućnosti i nije nesavladivo složeno, dio znanstvenika smatra da su postupci manipulacije genetičkim materijalom pred vratima. No, međutim, sam proces čini se više nego dvojbenim. Mi, naime, nismo sigurni što možemo dobiti takvim zahvatima. Rizici su preveliki, jamstva nedostatna i autor se zbog toga priklanja tezi da je bo-

lje odustati od takvih zahvata dok još nije sasvim prekasno.

Jedan od značajnih problema koji se javlja u ovom kontekstu je i problem besmrtnosti. To je teret koji čovjeka tišti od samih početaka svijesti. Zašto se mora umrijeti? Činjenica je da je čovjek jedina životinja koja je svjesna svoje smrti, koja je svjesna da će umrijeti. McKibben u knjizi *Dosta. Genetički inženjering i uništenje ljudske prirode* postavlja pitanje što bi ostalo od ljudske svijesti ukoliko bismo iz nje izvadili pitanje o smrti? I autor smatra da bismo, u svrhu zaštite smisla vlastitog postojanja, morali reći *dosta*. Osobito bismo to morali reći tehnologijama koje nastoje stvoriti nove oblike čovjeka.

Oslanjajući se na knjigu Vandave Shive *Biopirarstvo. Krađa prirode i znanja*, autor u ovom kontekstu spominje i globalizaciju. »Globalizacija nije međukulturna interakcija različitih društava« – kako kaže Shiva – »ona je nametanje određene kulture svima ostalima. Globalizacija nije ni stremljenje ekološkoj ravnoteži u planetarnim razmjerima. Ona je grabež što ga jedna klasa, jedna rasa, a često i jedan spol jedne jedine vrste provodi nad svima ostalima. U dominantnom diskursu globalno označava politički prostor u kojem dominantni lokalni subjekt stremi globalnom nadzoru, pri čemu samog sebe oslobađa odgovornosti za ograničenja koja proizlaze iz imperativa ekološke održivosti i društvene pravde«.

Dio odgovora na ova pitanja nudi Peter Singer u svojoj knjizi *Jedan svijet. Etika globalizacije*, čija je vizura poslužila autoru da konkretnije tematizira pojedina pitanja iz ovog sklopa. Riječ je o sklopu svjetskih ekonomskih, političkih i pravnih problema. Središte problema, prema Singeru, je

sljedeće: »koliko ćemo se uspješno provući kroz razdoblje globalizacije (a možda i to hoćemo li se uopće provući) ovisi o tome kakav će biti naš etički odgovor na zamisao da živimo u jedinstvenom svijetu«.

Autor zaključuje kako globalni problemi trebaju globalna rješenja. Platforma za moguća globalna rješenja trebala bi biti nova globalna etika. S druge strane potrebno je stvoriti nove političke i društvene koncepte zajedništva koji bi mogli odgovoriti na ekonomske i političke potrebe suvremenog življenja. Potrebna nam je dakle *nova etika!*

Četvrto, posljednje poglavlje nosi naslov *U predvorju bioetike*. U ovom poglavlju autor nas informira o tome tko je bio Van Rensselaer Potter, o razlozima nastanka bioetike i njenim dugoročnim ciljevima. Polazeći od ocjene kako je naš zdravstveni sustav bolestan, medicinski i moralno gledano, Potter nije vidio nikakvu mogućnost čovjekova življenja u budućnosti. Kad je riječ o održavanju života, po njegovoj procjeni, situacija u znanosti i društvu ne pogoduje održanju. S tog gledišta može se promatrati Potterovo shvaćanje bioetike kao *mosta* u budućnost. Hrvoje Jurić u svom članku pod nazivom *Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera* kaže kako je njegova namjera bila da u svrhu rješavanja »gorućih problema čovječanstva, a uz pomoć onoga što je nazvao bioetikom, doprinese premošćivanju jaza između znanosti kako bi čovječanstvo izgradilo čvrst most prema budućnosti. Njegov je motiv pritom bila, s jedne strane, nezainteresiranost etike i drugih društvenih i humanističkih znanosti za rastuće dileme u medicinskoj praksi i biomedicinskim istraživanjima, kao i za ekološka pitanja koja u to vrijeme još nisu

bila još tako široko diskutirana kao danas. S druge strane, njegove je bioetičke dileme motivirala nezainteresiranost liječnika i prirodnih znanstvenika za promišljanje i konceptualiziranje rastućih problema s kojima se svakodnevno susreću u praksi«. Autor napominje kako je riječ o stvaranju sasvim novog koncepta znanja koje mora biti doraslo problemima kojima se bavi kao i izazovima vremena, kako na znanstvenom i socijalnom, tako i na osobnom i moralnom planu.

U posljednjem dijelu ovog poglavlja autor želi prikazati značaj novog pogleda na svijet prirodnog i ljudskog postojanja, vodeći računa o imperativu zajedništva koji bi trebao vladati. Riječ je o prikazu sintagme *bioetička ekumena*. U tom pogledu autor se oslanja na istoimenu knjigu Ivana Cifrića koji je ujedno i autor ovakvog pogleda na problematiku. Riječ je primarno o odnosu kulture i prirode i to kulture shvaćene kao čovjekovog proizvoda koji nedvojbeno ima utjecaj na prirodu, nažalost, gotovo jednoznačno negativni, destruirajući utjecaj. O tome u knjizi *Bioetička ekumena I*. Cifrić kaže kako je kultura kao ljudski proizvod »postajala glavna preokupacija društva (u materijalnom i duhovnom pogledu – od proizvoda, građevina, do estetike i etike), a priroda je ostajala u njezinoj sjeni sve do suvremene spoznaje o potrebi nove socijalno-ekološke ravnoteže. Kulturna ekumena se širila na račun biotičke ekumene. Povijest prirode je nestajala pred bogatstvom ljudske povijesti. Moderno društvo je konačno definiralo praktičan odnos prema prirodi kao materijalnoj osnovi čovjekova prosperiteta. Kultura je postala *agresivni sustav* prema cjelini prirode«.

Bioetička ekumena dobiva, prema autoru, na spoznajnom planu novu dimenziju –

onu orijentacijskog znanja. Orijentacijsko znanje ima za cilj utjecati na uravnoteženi razvoj antropobiotičke ekumene. Iskorak u sferi orijentacijskog znanja zapravo je dimenzija primjenjivosti, odnosno etičke dopustivosti ili nedopustivosti primjene nekog znanja. Važno je, napominje autor, kako se steže to orijentacijsko znanje, ali i postojanje izravne veze između stvaranja bioetičke svijesti i orijentacijskog znanja. Središnja, pak, zamisao orijentacijskog znanja, shvaćenog u kontekstu bioetičke senzibilizacije, jest prevladavanje konflikta između biotičke i kulturne ekumene. A bioetička ekumena nije ništa drugo nego »htijenje da se u bioetičkom ključu uspostavi razlomljeno *jedinstvo prirode i kulture*«.

Autor završava ovo posljednje poglavlje zaključkom kako je tek ovako shvaćeno jedinstvo temelj mogućeg prekida destrukcije. Drugim riječima, nužno je preoblikovanje misaonih tokova koji uzrokuju destrukciju primjerice kroz uništenje i komercijalizaciju svih oblika života u tokove koji idu u smjerovima poštovanja života u cijelosti bez obzira na trenutnu korist ili materijalni dobitak.

U tom smjeru trebala bi ići i bioetika - u smjeru preoblikovanja čovjekova življenja.

Boris Kozjak

Aleksandra Frković
MEDICINA I BIOETIKA

Pergamena, Zagreb, 2010., 212 str.

Knjiga *Medicina i bioetika* pisana je iz pera kliničarke Aleksandre Frković, liječnice ginekologinje s dugogodišnjim iskustvom u znanstvenome radu, ali i što je još važnije